

Vatjalaisten ja lappalaisten kansallisuudennimistä.

Tohtori E. ITKONEN on viimeksi Vir. 1946 s. 401 ja seur. esittänyt, että »*lappi*, *lappalainen*, ruots. *lapp* nimi olisi alkuaan skandinaavien keskuudessa syntynyt käännöslaina lappalaisten omakielisestä nimityksestä *vuowjoš*. Tämä — — tornionlapin sana on johdannainen apellatiivista *vuowlje*, *vuoi^lve* (< **vakja*) 'kiilanmuotoinen kangastilkku, kaista, joka ommellaan vaatteeseen' ja kansallisuudennimeksi ilmeisesti lainattu muinaisilta vatjalaisilta.» Samassa yhteydessä hän esittää runsaasti näytteitä siitä, että *lappalainen* sanalla suomen murteissa on tämä sama tai siihen likeisesti kuuluva merkitys. 'Kangaskiilaa' tarkoittavan *vuowlje* sanan hän ilmoittaa nykyään tavattavan pääasiallisesti ruotsinlappalaisissa murteissa. *Vuowjoš* johdannaisesta hän taas lausuu, että »se ei ole ollut mikään alkuaankin ahdasalainen tai tilapäinen nimitys». Se on päinvastoin ollut yleislappalainen kansallisuudennimi, ennenkuin »sen paikan anasti kaikkialla toinen vanha kansallisuudenimi *sabme*».

Mainitut tri Itkosen ansiokkaat paljastukset herättävät eräitä tär-

keitä kysymyksiä myös itämerensuomalaisella puolella. Onko *vuow^lje* sanan 'kangaskiilan' merkitys vain nuori lappalainen erikoistuma, vai onko **vaajan** 'kangaskiilan' funktio tavattu myös itämerensuomessa ja siellä erityisesti vatjassa? Jos näin on ollut, onko *vad^lja^lain* sanakin muodostettu 'kangaskiilaa' tarkoittaneesta sanasta *vad^lja* samalla tavoin kuin samaa kantaa oleva *vuow^ljoš* sanasta *vuow^lje*, *vuoi^lve*? Kuinka olisi selitettävissä se, että vatjalaisilla ja lappalaisilla näin muinoin on ollut yhteinen kansallisuudennimi?

'Kangaskiilan' merkitystä **vaajalle** ei ole osoitettu mistään muualta kuin lapista. **Vaajan** ims. yleismerkitys on, samoin kuin sen balttilaisen originaalinkin 'Keil, Pflock', sen lappalaisen äännevastineen merkitys on siis ims. kannalta katsoen sekundäärinen erikoistuma. Kuitenkin lapin sanan 'kangaskiilan' merkitys on semologisiin kriteerioin arvioitava hyvin vanhaksi. Nimittäin merkityssuhteeseen *vuow^lje* 'K e i l , P f l o c k': *vuow^ljoš* 'lappalainen' ruotsin suhde *lapp* 'p i e n e h k ö k a n g a s p a l a , p a i k k a t i l k k u': *lapp* 'lappalainen' ei tietenkään voi pohjautua, vaan sen on pohjauduttava suhteeseen *vuow^lje* 'k a n g a s k i i l a': *vuow^ljoš* 'lappalainen', koska muuten 'kangastilkku' tarkoittavan ruots. *lapp* sanan esiintyminen kantasanaana olisi absurdum. Tämä jo osoittaa *vuow^lje* sanan 'kangaskiila'-funktion vanhuutta ja laaja-alaisuutta, kun palautamme mieleen, mitä t i Itkonen mp. esittää *lapp* nimen iästä ja syntymäpaikasta. Ja kun t i Itkonen sitten selittää, että »*vuow^ljoš* on johdannainen appellatiivista *vuow^lje* 'kiilamainen kangastilkku' jne. ja kansallisuudennimeksi ilmeisesti lainattu muinaisilta vatjalaisilta», niin kai tämä on tulkittava siten, että merkityssuhde *vuow^lje* 'kangaskiila': *vuow^ljoš* 'lappalainen' kokonaisuudessaan on katsottava pohjautuvan suhteeseen *vad^lja*: *vad^lja^lain*, jolloin *vad^lja* olisi pääteltävissä 'kangaskiilaa' merkinneeksi. Sillä eihän jotain johdannaista voi selittää johdetuksi omasta kantasanasta ja kuitenkin samalla lainatuksi muualta, ellei nimenomaan edellytä vastaavaa merkityssuhdetta itse esikuvassa tai lainälähteessä tai sitten turvaudu kansanetymologiaselitykseen. Kuitenkin kangaskiila on näissä merkityssuhteissa realiteetti, vieläpä erittäin tärkeä ja ratkaiseva realiteetti, joten kansanetymologiaselitys tässä ei missään tapauksessa tule kysymykseen. Lapin kohdalla on epäilemättä kysymyksessä merkityssuhteen muodostuminen ex analogia. Mutta johdannainen *vuow^ljoš* ei silloin ole laina vatjasta, vaan omapohjainen yleistä suuntaa analogisesti noudattanut johdannainen *vuow^lje*, *vuoi^lve* sanasta. Tämä näkyy siitäkkin, että johdannaisessa ei ole *-láš* suffiksia kuten on esim. sanassa *sabmëláš*, jonka esiintymistä kumminkin odottaisi, jos *vuow^ljoš* olisi laina *vad^lja^lain* sanasta. Mutta sensijaan tuo kantasana, balttilaisperäinen *vuow^lje*, *vuoi^lve*

'kangaskiila' on tietysti lähisukukielistä lappiin saatu. Sen 'kangaskiilan' merkitys ei ole mitenkään osoitettavissa nuoreksi lappalaiseksi erikoistumaksi, vaan päinvastoin se on osoitettavissa vanhaksi lainaperuksi. Sanan ja merkityksen lähteenä ei välttämättä ole tarvinnut olla juuri vatjan kieli, vaan sinä on yhtä hyvin voinut olla jokin muu sen suunnan kielistä ja todennäköisesti on ollutkin. Sellaisia kieliä, joissa todistettavasti ammoin on ollut 'kangaskiilaa' tarkoittanut **vaajan** äännevastine, ovat vatjan ohella karjala-aunus, lyydi ja vepsä, niinkuin jäljempänä tulemme huomaamaan.

Mutta käytäessä käsiksi asian puhtaasti semologiseen puoleen, on ensimmäisenä huomautettava siitä, että myös sitä tietä tullaan siihen, että *vadjalain* on johdannainen 'kangaskiilaa' tarkoittaneesta *vadja* sanasta. Semologiassa, kuten tiedetään, jo paralleelien pelkkä olemassaolo merkitsee riittävää todistusta yhden jäsenen tuntemattomaan merkitykseen nähden. Niin tässäkin. Meillä on ruots. *lapp* 'kangastilkku': *lapp* kansallisuudennimi, lapin *vuov^lje*, *vuov^lve* 'kangaskiila': *vuovjoš* kansallisuudennimi, vatj. *vadja* X: *vadjaain* kansallisuudennimi. *vadja* X = *vadja* 'kangaskiila'.

Meillä on siis edessämme todellinen semologinen probleemi. Kuinka on mahdollista, että 'kangaskiilaa' tarkoittava sana on voinut tulla kansallisuudennimeksi? Tuollaisen nimenannon ehdottomana edellytyksenä täytyy katsoa olevan sen, että kangaskiilalla jonakin määrää aikana ja jollakin erityisellä tavalla on ollut oma pregnanssinsa, joka on vaatinut ja ansainnut huomiota, muutenhan sen ratkaisevaa osuutta nimenannossa emme saattaisi ollenkaan käsittää. Kun muinaiset ruotsalaiset alkoivat nimittää lappalaisia omalla 'kangastilkku' tarkoittavalla sanallaan, kuten lappalaiset itsekin itseään nimittivät, niin tätä seikkaa on jo pidettävä varsin huomattavana viittauksena tämän merkityksen painavuudesta. Ja edelleen on ilmeistä, että tuo pregnanssi on ollut horisontaalulottuvuudeltaan laaja, se todennäköisesti ei ole rajoittunut vain yhden heimon ja kielen alueelle, minkä seikan jo viittaus vatjalaisten ja lappalaisten tehtävämme kannalta varhaiseen kielieroavuuteen riittänee perustelevaan. Näin jo yksin deduktion tietä on lähellä se ajatus, etteivät *vadjaain* (josta suom. *vatjalainen*) sen enempää kuin *vuovjoš* ja *lappalainen* alunperin ole olleet varsinaisia kansallisuudennimiä. Tässä on alunperin kysymys muusta, mutta mistä?

Semologia saa, kuten tunnettua, tutkimusaseensa synonyymeista. Tässäkin tapauksessa emme voi toivoa valaisua muusta kuin jostain toisesta 'kangaskiilaa' tarkoittavasta sanasta. Vatjassa tätä funktiota ei enää ole, kuten jo on ilmennytkin, *vadja* sanalla eikä voi ollakaan¹, koska

¹ Ks. tutkielmaani Itämerensuom. kielten merkitysoppia Vir. 1933, s. 183—.

se on siellä toisissa käsissä, nimittäin sanalla *verka*. Se on siis tämän funktion sa vuoksi sana, jota ei voi eikä ole lupa jättää huomiotta näitä kansallisuudennimiä tutkittaessa. Sen avulla *vadžaain—vuovjoš—lappalainen* probleemin ratkaisu ilmeisesti onkin käden ulottuvilla. Kun siis asia on probleemin ratkaisun kannalta erittäin tärkeä, saanen ottaa *veran* merkityskompleksiin kuuluvat sanat, vaikka olen niitä jo aiemmin käsitellyt Vir. 1941 s. 61 ja seur., lyhyesti uudelleen tarkastettavaksi. Teen sen ennen sanottua täydentäen, selventäen sekä toistoja mahdollisimman paljon välttäen.

Tuskin nykyään enää on tutkijain kesken erimielisyyttä siitä jo JULIUS KROHNin aikoinaan lausumasta käsityksestä, johon KAARLE KROHN ja myöhemmin J. J. MIKKOLA ovat yhtyneet, että ims. *kaleva—kalevanpojan* kanssa kuuluu yhteen se viron *kalev*, joka merkitsee 'verkaa'. Tässä on kysymyksessä tuo paljon J. Krohnin aikoja myöhemmin erityisesti ruotsalaisen ERIC WELLANDERin tähdentämä ja perustelema semologinen prosessi ellipsi, joka tietyin ehdoin aiheuttaa yhdyssanan perusosan katoamisen, mutta jonka kautta alkuperäinen määräysosa saa tehtäväkseen koko yhdyssanan merkityssisällyksen ilmaisemisen. Niin myös *kalev* on katsottava alkuaan olleen määräysosana jollekin 'kangasta' merkitsevälle sanalle; yhdyssana *kalevriie* tavataan nytkin virossa — tässä on aivan yhdentekevää, onko se alkuperäinen vai myöhäinen muodostus — aivan samoin kuin lukuisia *verka*-alkuisia ja 'kangas'-loppuisia yhdyssanoja suomessa. Mitä *kalevin* merkitykseen tulee, niin J. Krohn ja Mikkola ovat tähdentäneet sen erästä sangen mielenkiintoista puolta. He ovat kiinnittäneet huomiota vir. sanaan *kalevitōbi*, joka merkitsee 'tulirokkoa', tautia, jota indo-eurooppalaisissa kielissä sangen yleisesti ilmaistaan itämaista alkuperää olevalla punaisen väriaineen *šarlakan* nimellä. Tuosta sanasta on otettu 'punaisen' merkitys ja (*kalevriie*>) *kalevistä* 'kankaan' merkitys ja näin on saatu 'punainen verka'. Kun tuollaista kangasta ovat käyttäneet arvattavasti 'ylimykset', 'mahtavat miehet', on näin sitten saatu 'ylimyksen, mahtavan miehen punainen verka', varsinkin kun tuollaisissa kankaissa tepastelijoista on viikinkiajalta historiallistakin tietoa olemassa. Päättely on ollut valitettavasti virheellistä. *Kalevitōbi* sanan määräysosalle kuuluu kyllä tosiasiallisesti 'helakanpunaisen' merkitys aivan samoin kuin esim. sen saksalaisen *Scharlachfieber* synonyymien määräysosalle 'helakanpunaisen väriaineen' merkitys. 'Punainen' on myös kuulunut *kaleva—kalevanpojan* merkityssisällykseen, niinkuin esim. länsisuomalainen sanontatapa »*punainen kvin kalevanpoika*» todistaa, joka ei kaipaa pitempiä puheita, koska asia siinä aivan selvästi

suoraan sanotaan. Mutta *kalevitöbi* on diplomaattisen tarkasti semologioiden 'kalevantauti', ei 'verantauti, *Scharlachtuchfieber*', saati sitten 'ylimyksen tauti, *Fieber der Aristokraten*'! Ei ole hyväksyttävää *par force* puhua mahtavista miehistä näiden sanojen yhteydessä, yhtä vähän kuin sitä on tehdä esim. saksan yhdyssanan *Scharlachtuch* yhteydessä. Sillä tämä *kalevriie* ei ole semologioitavissa 'mahtavan miehen *kalevan* helakanpunaiseksi kankaaksi', ei myöskään edes 'kalevan helakanpunaiseksi kankaaksi', vaan se on tietenkin semologioitava 'helakanpunaisen *kalevan* kankaaksi', mikä päätelmän premissinä merkitsee kokonaan toista asiaa. Ei voida päätellä, kuten on tehty, että *kaleva* olisi saanut värinsä punaisesta kankaasta ja sen kantajista, vaan päinvastoin on pääteltävä, että eräs kangas on saanut nimensä sen helakanpunaisen värin perusteella, joka nimenomaan ilman kankaitakin on kuulunut *kalevalle*. Silloin kankaan helakanpunainen väri on ollut siltana *kalevan* kiintymiselle 'kangasta' tarkoittavan sanan yhteyteen, ja punaista on kyllä ollut väritään virolainen verka, niinkuin on väitettykin ja niinkuin väärin todisteluin on tällä kohtaa tultu oikeaan tulokseen.

Merkitysuhdetta *kaleva—kalevanpoika*: *kalev* 'verka' vastaa suhde *verkanen—verkasenpoika*: *verka* 'kalev'. Jälkimmäinen on maantieteellisesti sijainniltaan pohjoisempi ja alueeltaan suppeampi kuin edellinen, mistä heti näkee, että se ilmiönä on edellistä nuorempi. *Verkasenpoika* on varsinaisesti länsisuomalainen, *verkanen*, *verkale*, *verkana*, *verkula* jne. itäsuomalaisia muotoja. Näitä tavataan lainautuneina pohjois- ja koillisviroon, Inkerinmaalla ne niinikään ovat yleisiä ja niiden edustaja tavataan myös vepsässä. Kaikkialla niitä käytetään laimeahkoina kirosanoina aivan kuin *kalevaa* suomen murteissa. Ja aivan samoin kuin *kalevaan* liittyy myös *verkaseen* 'punaisen' merkitys. Esim. Karjalan kannaksella *verkanen* on sama kuin *vervitun poika*, ja *verkase verivitt*, *verihänd*, *verivala verivitt* tavataan koillisvirossakin. Sen 'punaisen' merkitys on niin selvästi nähtävissä, että OJANSUU on eräässä Neuphil. Mitteilungenin numerossa vichtynyt sen yhdistämään sanaan *veri*, vaikka sen seuraan pyrkivät 'veri'-sanat ovat sen oman punaisuuden aiheuttamia.

Appellatiivilla *verka* on 'villakankaan' merkitys vain suomessa, mutta äärialueilla, ikäänkuin Vaasan kaupunki keskipisteenä ja Inkerinmaan itälaita säteenä piirretyn puoliympyrän kehää leveänä vyönä kaartaan juuri tuo 'kangaskiila'. Näin on laita ensiksikin vatjassa (*verka*), sitten inkeroisurteissa, vepsässä, lyydissä ja karjala-aunuksessa. Taas lapissa siellä, missä *vuow'je* sanalla on 'kangaskiilan' funktio, *veran* vastine *vier'ge*, *fier'ge* ei voi esiintyä tässä funktiossa. Täällä *verka* on ikään-

kuin kimmonnut 'kangaskiilan' funktiosta ja sen haltijasta lappalaisen otsaan; se tarkoittaa nykyään tavallisesti 'saukonnahkaista talvilakin päärmettä', mutta on alkuaan tietenkin ollut, niinkuin *verka* sanan vastineen olo tässä funktiossa osoittaa, verkainen. Saukonnahka on näköjään myöhemmin kiinnitetty komeilemaan veran päälle. LpI *vier̄ḡḡi* on Äimän mukaan suomalainen laina ja samoin on varmasti laita kaikkialla, missä *verka* tavataan 'kangaskiilan' funktiossa. Merkityksen erikoistumahan on yleismerkitystä myöhempi ja erikoistuneita merkityksiä kannattava sana tällaisessa tapauksessa sekundäärinen tulokas.

Jos nyt tarkastamme *verka* sanan ja sen jatkona olevaa *vier̄l̄ge* ~ *fier̄l̄ge*, *vier̄ḡḡi* sanojen vyömäistä esiintymisaluetta, niin huomaamme vatjalais-vepsäläis-karjalaisen 'kangaskiilan' ja lapin 'päähineen päärmeen' olevan keskenään rinnastettavia, synkronisia merkityksiä, kun sensijaan *vuow̄l̄je* ja *verka* ovat 'kangaskiilan' funktiossa eriaikaisia, 'diakronisia' sanoja. Missä lappalainen kiinnitti verkaa päähineensä, siinä vatjalainen ja nämä muut ompelivat sitä kolmionmuotoon vaatteisiinsa. Esitin jo alumpana todisteita siitä, että tätä 'kangaskiilaa' tarkoittanut *vadja* on ollut vatjalaisnimen perustuksena. Nyt on uudestaan niiden vuoro. *Vaaja* sanan äännevastine on ollut kaikkialla siellä *verka* sanan vastineen edeltäjänä, missä jälkimmäinen nyt on 'kangaskiilan' funktiossa. Sillä jos ajattelisimme *vaajan* ja *veran* päinvastaista kronologista järjestystä, silloin *verka* sanan 'kolmio'-merkitys jäisi ikuiseksi arvoitukseksi. Se se kuitenkin ei ole. Verkakuvion kolmiomuodon vatjalais-vepsäläis-karjalaisella kielialueella on voinut määrätä vain edeltäjäsana, jonka ydinmerkitykseen on kuulunut kolmiomuoto, jollainen merkitys *verka* sanalla on sekundäärinen, merkityksen erikoistumisessa tullut lisä, joka sille alunperin, niinkuin suomi osoittaa, on aivan vieras. Kun *verka* ilman 'kolmio'-merkitystä sisältävää edeltäjäsanaa on joutunut erikoistumisprosessiin, siitä ei ole syntynyt kolmiokuviota, niinkuin esim. lapin vastaavan sanan 'päärme'-merkitys osoittaa. Tuo edeltäjäsana on ollut, niinkuin lapin *vuow̄l̄je*, *vuoīve* 'kangaskiila' vääjäämättömästi osoittaa, juuri *vaaja*. Sen funktio on vatjalais-vepsäläis-karjalaisella kielialueella joutunut *verka* sanan haltuun ja *vaaja* sana siis kadonnut, lainauduttuaan kuitenkin sitä ennen tuolta alueelta lappiin, jossa se on säilynyt, koska *verka* sanan vastine täällä vakiintui toiseen funktioon. Kun *verka* Suomesta päin tuolla äskenmainitulla alueella tuli tunnetuksi, sitä alettiin ommella vanhan *vaajan* päälle ja paikalle. Näin ei tapahtunut lappalaisten keskuudessa, onneksi semologialle.

jossa se säilyi, koska *verka* sanan vastine täällä vakiintui toiseen funktioon. Kun *verka* Suomesta päin tuolla äskenmainitulla alueella tuli tunnetuksi, alettiin sitä ommella vanhan *vaajan* päälle ja paikalle. Näin ei tapahtunut lappalaisten keskuudessa, onneksi semologialle.

Mitä sitten tulee siihen sm. *verka* sanan 'punainen'-merkitykseen, jonka havaitsimme kuuluneen *kaleva*—*kalevanpoika*, viron 'verkaa' merkitykselle *kalev* ja suomen *verkanen*—*verkasenpoika* sanoille, niin omahajasta suoranaista viittausta siihen tuskin voidaan tällä hetkellä saada muusta kuin lapin sanan merkityksestä 'päärme', joka vielä nytkin ilmaisee samalla 'koristetta'. Mutta sen saaminen ei olekaan välttämätöntä, voimme jo turvallisesti nojata tämän sikermän muihin jäseniin. Tietenkin voidaan myös tuossa kiilakolmiossa uumoilla jotain punaista koristetta, mutta vasta *veran* etymologia paljastaa asian todellisessa karvassaan.

Mutta ennen sitä kootkaamme pääpiirteet. Kiinnitettäköön vielä keran huomiota merkityssuhteiden täydelliseen vastaavuuteen *kaleva*—*kalevanpoika*: *kalev* 'verka', *verkanen*—*verkasenpoika*: *verka* 'kalev, Tuch'. Huomattakoon yhdyssanojen perusosa *poika*. Samanlainen perusosa on eräillä muilla mielenkiintoisilla mytologisilla sanoilla, jotka tällä kertaa täytyy antaa virran viedä, huomattakoon kuitenkin esim. *riionpoika*, vrt. *reko*—*rekko*, *jumalanpoika*. Muistettakoon, että näiden merkityssuhteiden ensimmäiset jäsenet ovat samanlaisia, perkelettä lievempiä kirosanoja. Pantakoon merkille noille ilmauksille kuuluva väriskaalan kulminaatiopisteessä oleva 'helakanpunaisen' merkitys. Olisiko liian rohkeata väittää, että tässä on kysymys yhdestä ainoasta asiasta ja siihen liittyvistä kuudesta eri nimestä?

Olemme hiukan joutuneet sivuun pääsuunnastamme, mutta se on ollut välttämätöntä, näitä sanoja ei voi käsitellä muuten kuin yhdessä. Mikä on ollut syynä siihen, että *verka* noissa itäisissä lähisukukielissä on tullut vanhan *vaaja* sanan paikalle? Vastaus siihen valottaisi kangaskiilafunktion alkuperäistä laatua ja siten auttaisi näkemään tällä kohtaa ilmiöiden välisen salaisen sisäisen yhteyden.

Vastaus ja valo tulee tällä kertaa lännestä, muinaiskandinaavien kielestä. Muinaisnorjassa on *fjarg* < **ferga*. Se on vanha pakanuudenajan 'jumalaa' tarkoittanut appellatiivi, joka on syrjäytynyt *Gud* sanan tieltä samoin kuin minun vaatimattoman käsitykseni mukaan ims. *kaleva* on väistynyt *Jumala* sanan tieltä. Sanaa ja sen sukua on seurattu syvälle indoeurooppalaisiin kieliin, ks. WALDE-POKORNY s.v. *perq-*, *per-* ja sen jäsenet ovat enimmäkseen 'ukkosta' ja 'ukkosjumaluutta' ilmaisevia sanoja. Tämän m.-norjassa tavattavan sanan, jonka mruots. asu olisi **fierg*,

olen yhdistänyt suom. *verkaseen*, joka olisi siis samaa kantaa kuin suom. *perkele*, mutta m.-skandinaavien kielen kautta tänne päätynyt. M.-norjassa on myös yhdyssana *fjargvefr*, 'Gottesgewebe'. Se on ollut helakanpunaista villakangasta ja mm. Skandinaviassa varhaiskristillisissä palvontamenoissa käytettyä pyhää kangasta. Tämän m.-norjassa tavattavan sanan *fjargvefr* (mruots. **fiargvefr*) olen yhdistänyt suomen *verka* sanaan. Sekä *verkasen* että *veran* lainautuminen on sijoitettava meikäläisen pakanuuden ja kristinuskon taiteaikaan ja ne on lainattu todennäköisesti yhtäaikaaisesti tai ainakin niin, että merkityksien yhteenkuuluvuus on ollut tajunnassa selvä. Askel askeleelta arvossa aleten *verkanen* on suomessa tullut kiro-sanaksi kuten *kalevakin* on tullut. Ne ovat menettäneet tulimmuutensa ja helakkapunansa. Samoin *kalev* ja *verka* ovat kadottaneet punavärinsä ja alkaneet merkitä tavallista 'villakangasta'. Alkuperäinen yhteys on särkynyt, synonyymeista on tullut homonyymeja.

Yhdistelmän äännehistorialliset perustelut olen aikaisemmin esittänyt. Paria seikkaa haluaisin kuitenkin vielä tähdentää. Äännehistorian spesiaalitutkija voi tässä todeta *verkasen* ja etenkin *veran* laajanlaisen levinneisyyden ja ehkä pysähtyä vertailussa alkukonsonantin kohdalle. Mutta hän tietää myös, kuinka häilyvä ja aikamääräystä vaikeuttava msk. *f*:-n edustus on itämerensuomessa ja ettei sillä tässä tapauksessa voi mitään kaataa, jos ei nostaakaan. Vanhoissa lainoissa on *p*-, nuorissa mm. *v*-, mutta väliin jää varsin huomattava ajanjakso, jolloin tuli milloin *v*-, milloin *p*- sen mukaan, millä alueella sana lainattiin, ts. osattiinko alkukonsonantti ääntää vai ei. Nyt on huomattava, että alkukonsonantti on riippuva myös siitä, kutka lainauksen tekevät ja käytännön vakiinnuttavat. Tässä on meillä vanhimpia *v*-alkuisia sanoja *par préférence*, todellinen noblessin edustaja, jonka ensimmäiset suomalaiset käyttäjät ovat olleet senaikaisen yhteiskunnan pystyvimpiä huippuja. Se on kokonaan toisella sosiaalisella tasolla kuin jokin parialuokan *pesti*, jonka edustajan kieli sammaltui heti ensimmäiseen kipeästi tarvitsemaansa vieraan kielen sanaan. Toiselta puolen voidaan korostaa, että lienee vaikea keksiä ilmauksia, joilla olisi kantavimmat siivet kuin esim. *verka* sanalla. Yhdistyksessä ei ole mitään äännehistorian probleemia kiusaamassa asiapuolen musertavasti painaessa.

Olemme nähneet, että vanhalla vatjalaisalueella ja laajalti sen ympäristössäkään *verka* on tullut vanhan *vaajan* paikalle. On merkillepantavaa, että näin on käynyt täällä muinaisskandinaavisen vaikutuksen periferiassa, joka on kuulunut — jos niin saa sanoa — toiseen kulttuuripiiriin kuin läntinen Suomi ja sieltä itään työntyvä väestö, jonka keskuudessa

tästä vanhan *vaajan* funktiosta emme huomaa mitään merkkiä. Mutta täällä idässä vanhan vaajan paikalle kiinnitettiin lännestä tuotua pyhää helakanpunaista kulttikangasta. On selvää, että 'kangaskiilan' alkuperäinen funktio on ollut aivan toista laatua kuin nykyisin. Vaatevaaja ei ole voinut olla mikään muu kuin pakannuden aikainen uskonnontunnusmerkki, embleemi ja symboli, niinkuin *verka* sanan merkityshistoria selvästi osoittaa. Myöhempinä aikoina, vanhan uskonnon ollessa kuolettavasti haavoitettuna, tuota vaajatunnusta varmaan on kannettu amulettina samaan tapaan kuin Inkerinmaalla ja Karjalan kannaksella *rekkoa*. Sitten on vaajatunnuksen osana ollut hävitä ja kadota. On jäänyt jäljelle vain vanha tapa: vaatteukseen leikataan ja ommellaan, usein turhana työnä ja vaivana, merkityksetön kangaskiila muka levenyspalaksi, jolta tosin toimin erinomaisesti olisi voitu välttyä.

Mutta käykäämme kierros umpeen ja sanokaamme vihdoin se, mikä oikeastaan on aivan luonnollista, nimittäin että johdannaiset *vad'jalain* ja *vuowjoš* sekä *lappalainen* ovat alkuaan tarkoittaneet 'vaajatunnusta vaatteissaan kantavaa henkilöä', aivan samoin kuin esim. *ryysynkantajaa* tänäkin päivänä nimitämme *ryysyläiseksi*. Se, että suomalaiset *lappalainen* sanalla nimittävät myös 'kangaskiilaa', on seurausta tuosta tavallisesta semologisesta prosessista, että sanaliiton määräysosa elliptisesti saa koko sanaliiton merkitystehtävän. Muutenhan sanan 'kiilan' merkitys olisi absurdum. Siten *lappalainen* 'kangaskiila' on alkuaan *lappalainen vaaja*. Sekin puolestaan ilmaisee sitä huomiota, mitä tuo vaatevaaja on vieraassa herättänyt. Johdannaisten monikkomuodot ovat tietenkin tarkoittaneet tuota vaajaa kantavia ihmisryhmiä, sukuja, heimoja, sosiaalisia heimoja, vieläpä kansoja, aivan sen mukaan, kuinka paljon noita kantajia on ollut ja kutka sitä ovat kantaneet. Ja paljon heitä ilmeisesti on ollut. Tunnukselta johdetulla sanalla he ovat alkaneet kutsua toisiaan, sillä nimellä ovat heitä alkaneet kutsua myös toiseen pakanalliseen uskottomuotoon kuuluneet suomalaiset. Ruotsalaiset puolestaan ovat heitä alkaneet nimittää omalla vaajatunnuksen ilmaisemiseksi sopivaksi katsomallaan nimellä, joka sitten on lainautunut myös suomalaisille ja siten tullut noista 'vaajalaisista' ehkä viimeisten, lappalaisten nykyiseksi nimeksi. On näin ollen epävarmaa, onko *vuowjoš* ja *lappalainen* nimillä vanhempina aikoina ymmärretty yksinomaan lappalaisia, nimi on tietysti voinut tarkoittaa yhtä hyvin vepsäläisiä, karjalaisia, ehkä muitakin, yleensä noita 'vaajalaisia'. Sama huomautus koskee luonnollisesti myös *vad'jalain* nimen aikaisempaa käyttöä.

Kun muistamme, että varhaisimmat historialliset tiedot *vatjalais-*nimestä ovat 1000-luvulta, saamme sen takaisista ajoista jonkinlaisen

ylä-aikarajan tämän balttilaisperäisen sanan kiintymisestä kansallisuudennimeksi.

Edellä esitetyn uskontohistoriallisena taustana ansaitsee tähdentämistä, että kolmiolla, kolmiulottuvuuden ja senvuoksi kaikkeuden tunnus-kuvalla on ollut huomattava asema uskonnollisessa symboliikassa ja magiassa jo varsin varhain Länsi-Euroopasta Aasiaan asti. Tasasivuinen kolmio on tuttu jumaluuden symboli jo muinaisesta Kreikasta, samoin tasakylkinen kolmio-ornamentti kristillisen kolmiyhteisen Jumalan vertauskuvaksi sovellettuna keskiajan Euroopassa. Kolmiomerkillä apokryfisen kertomuksen mukaan Jumala suojasi ja sinetöi Aatamin haudan, jotta se säilyisi koskemattomana. Pohjois-Intiassa on vielä tänä päivänä kolmiomuotoon leikatulla vaatteella, joka sidotaan lapsen kaulaan, tämä sama symbolis-maagillinen tehtävä.¹ Sama tehtävä on myös niillä pienillä punaverkakolmioilla, joita Koltan lappalainen ripustaa riviin lapsensa kehdon ylle. Itämerensuomalaisten *vaaja* ja myöhemmin sen syrjäyttänyt *verka* jumaluuden symbolina ja uskontoyhteyden tunnusmerkkinä kuuluu tähän samaan euraasialaiseen asiayhteyteen. Varhaiskristillisen termin tunkeutuminen pakanallisen uskontokäsitteen alueelle on täysin odotuksenmukaista kristillisen sanaston ekspansiota, jolla on vastaavuutensa myös indo-eurooppalaisella taholla.

Tutkielman jo ollessa toimitukselle lähetettynä ilmestyi Virittäjän 1947 2. vihko, jossa prof. Y. H. TOIVONEN yhtyy BUDENZIN ja BJÖRN COLLINDERIN esittämään käsitykseen, että suom. *verka* on sama kuin tšer. *βâ-ryem*, *βuryem* 'Kleidung, Tracht'. Kuitenkaan *verka* ei ole, kuten edelläesitetystäkin ilmenee, mitenkään erotettavissa *verkasesta* ja *verkasenpojasta*, sen paremmin kuin viron *kalev* 'verka' on erotettavissa suomalaisvirolaisesta *kalevasta* ja *kalevanpojasta*. On ehdottoman varmaa, että *veran* ims. alkumerkitys on määrättävissä vain kaikki nämä jäsenet huomioon ottaen. Tšeremissin sanan rinnastaminen suomen *verkaan* jää siten semologisesti perustelematta. Samoin jää perustelematta, miksi ims. 'kangaskiilaa' tarkoittavista sanoista on johdettu kansallisuudennimiä, niinkuin esim. lp. *vuowlje* : *vuowjoš* todistaa tapahtuneeksi. Tästä syystä *veran* 'kolmio'-merkitystä ei voi selittää siten kuin olen aiemmin tehnyt ja kuten prof. Toivonen mp. minuun viitaten nyt tekee ja jollaista selitystä tšeremissiläinen etymologia välttämättä edellyttää. Mainitut perustelut sisältää edelläoleva tutkielma, ja juuri tämä tuki olisi esittämältäni *veran* etymologiaalta ensimmäiseksi riistettävä, ennenkuin se lainkaan horjahtaa.

Hannes Pukki.

¹ Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, artikkeli Dreieck ja siinä mainittu kirjallisuus.